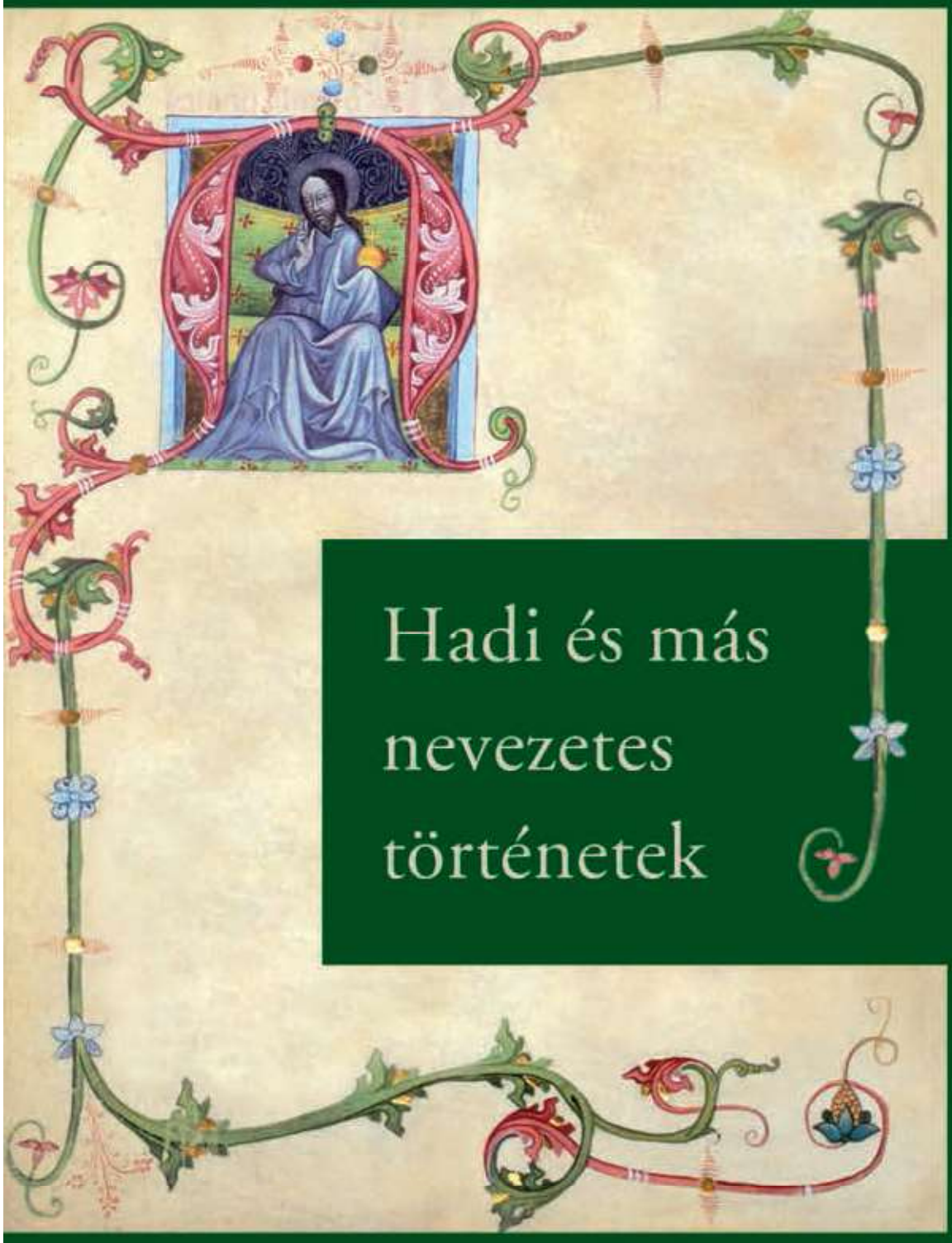

Hadi és más nevezetes történetek

HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM

Hadi és más nevezetes történetek

Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére

Hadi és más nevezetes történetek

Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére

Szerkesztette
Kincses Katalin Mária

HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum
2018

A kiadásért felel
Dr. Kovács Vilmos ezredes,
a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka

Felelős szerkesztő
Kincses Katalin Mária

A borítót a bécsújhelyi Missale iniciálé-motívumkincsének felhasználásával
Szabó Emese tervezte

© Szerzők, 2018
© HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2018

ISBN 978-963-7097-87-4

A kötetet gondozta a Line Design Kft.

Tartalom

Lectori Salutem! 9

B. Halász Éva: „Prothonotarius et vicesgerens domini... bani". Az Anjou-kori ítélőmesterek mint báni helyettesek és okleveleik 11
B. Szabó János: Koppány népe, hej! Symigtől, Symegig, Koppány duxtól Bulcsu karchaszig – kései széljegyzetek a „Somogy-vitához" 18
Bagi Dániel: Szeniorátusi trónöröklés vagy harc a gyámi pozícióért? Adalékok Béla herceg és I. András vitájához 24
Bagi Zoltán Péter: Egy elfeledett ostrom: Zrínyi Miklós Császma elleni támadása 1557-ben 37
Balla Tibor: Osztrák–magyar részvétel a központi hatalmak által megszállt Románia katonai kormányzásában, 1916–1918 43
Balogh Máté: Az 1646–1647-es pozsonyi országgyűlés egy résztvevő szemével. Felsőkáldi Káldy Ferenc levelei dominuszának, Batthyány I. Ádámnak 51
Bárány Attila: Nyugati követek Bodrogban – Wyllermus, a francia király fratere 66
Bubnó Hedvig: „Unum cum omnibus habet societatem". A számok szerepe Szent Ágoston *De musica* című művében 73
C. Tóth Norbert: Bakóc Tamás kölcsönei a királynak 81
Csikány Tamás: Egy valóságos ballada 92
Draskóczy István: A máramarosi sókamara sorsa 1458–1490. Megyetörténet – hadtörténet? .. 101
F. Romhányi Beatrix: És ha mégis tudtak számolni? Avagy: hány katona kell az ország védelmére? 106
Fedeles Tamás: Ad limina beatorum Petri et Pauli apostolorum. Magyar prelátusok szentszéki látogatásai a középkorban 117
Feld István: Várak a terepen – várak az írott forrásokban. Északkelet-Magyarország vártopográfiai kutatásainak eredményeiből 133
Forgács Márton: A Gaznavida Birodalom hadszervezete 145
Germuska Pál: Magyar katonai segítségnyújtás az arab országoknak az 1973-as Jom Kippur háború idején 152
Grzesik, Ryszard: Chronica Polonorum as One of the Basic Sources of the Hungarian–Polish Chronicle 157
Györkös Attila: „Melákok". Egy francia család a késő középkori Magyarországon 163
Gyulai Éva: Pallas Reckheimben – Theodoor Amand Caenen Rákóczi Juliannához szóló üdvözlő verse (Maastricht, 1706) 169
Hajdu Tibor: Fejérváry Géza jelentése kiküldetéséről a Nordarmee-hoz a königgrätzi vereség után 190
Hermann Róbert: Egy hiányzó fejezet – Kazinczy Lajos hadosztályparancsnoki tevékenysége 1849 februárjában 192

Horn Ildikó: Báthory István apródjai 203
Horváth Miklós: Adalékok a Kádár-csoport 1956–1957-es legitimitásának és a formálódó hatalom jellegének értékeléséhez 209
Hunyadi Zsolt: Törésvonalak: a johannita magyar–szlavón rendtartomány a szkizma idején 216
Irásné Melis Katalin: A pesti XVIII. századi katonai építkezések régészeti kutatása 222
Kemény Krisztián: A kétszer elfogott cs. kir. lovasüteg. Jelentések, visszaemlékezések és kitüntetési javaslatok az 1849. március 5-i szolnoki ütközet emblematikus fegyverténye kapcsán 230
Kincses Katalin Mária: A forradalom fogalmának értelmezése a polgári gondolkodásban az 1910-es években a Nyugat című folyóirat publicisztikájának kiragadott példái alapján (vázlat) 241
Kiss Gábor: Nemi betegségek és az osztrák–magyar haderő az I. világháborúban 248
Kiss Gergely: Kuno pápai legátus és Magyarország az elbeszélő források tükrében 253
Kocsis Annamária: A kora újkori Szabolcs és Szatmár vármegyei boszorkányperek a számok tükrében 263
Kordé Zoltán: XI. századi uralkodóink idegennyelv-ismeretéről 271
Kovács Vilmos: A magyar haderő felszerelésének lehetőségei a bledi egyezmény (1938) előtt 279
Körmendi Tamás: „Midőn télidőben a németek elpusztításának szándékával útra kélt". Szent László király állítólagos 1079-i német hadjáratáról és Guden oklevelének keltezéséről 292
Kranzieritz Károly: Korai Oszmán rablótámadások 298
Krámli Mihály: A karakktól a sorhajóig. A tengeri hadviselés átalakulása, 1490–1670 307
Lázár Balázs: Szolgálati panasz 1755-ből 314
M. Szabó Miklós: A szovjet Déli/Dél Hadseregcsoport tevékenységének főbb elemei a „Duna" gyakorlat/hadművelet során az 1968. április 8. – november 15. közötti időszakban 318
Marosi Ernő: Az esztergomi palotakápolna figurális oszlopfője 325
Mészáros Kálmán: Három lakodalom a Rákóczi-szabadságharc idején. Források Ráday Pál és Kajali Klára, Ráthonyi János és Nagyidai Anna, valamint Korláthkeőy László és Ottlyk Julianna házasságkötéséhez 336
Mészáros Orsolya: A középkori üvegkészítés fémeszközei 344
Mikó Gábor: Quadripartitum-problémák 357
Nagy Balázs: Uralkodói évfordulók és kutatástörténet: Luxemburgi IV. Károly az újabb történeti irodalomban 366
Ortner, M. Christian: Der Seekrieg in der Adria 1866. Österreich und „seine" Kriegsmarine 374
Petrovics István: Temesváriak a középkori Borsod megyében: Mihály miskolci plébános és testvére, Miklós 389
Pintérné Kazán Beáta: Anonymus műve a szlovák történetírásban a XIX. és XX. században 397
Piti Ferenc: Árpád-házi uralkodók oklevelei XIII–XIV. századi okiratokban 400
Polgár Balázs: Az 1526. évi mohácsi csata régészete és a kutatás újabb perspektívái 405
Pollmann Ferenc: A dolovai csata 416
Pósán László: A Német Lovagrend részvétele János Albert lengyel király 1497. évi moldvai hadjáratában 421
Rauchensteiner, Manfried: Fremde im eigenen Land. Flüchtlinge in Österreich-Ungarns letztem Krieg 432

Ravasz István: A XX. századi világháború első hősi halottja 438
Réfi Attila: Az újkori harcmezők lovagjai – vértesek a Habsburg-haderőben 446
Ságvári György: A magyar ruha kérdése az 1790–91-es országgyűlésen 452
Segeš, Vladimír: Husziták és bratrikok a középkori Magyarországon 458
Somogyi Gréta: Mozdony hiányában nem indul a Székely gyors. Jegyzőkönyv a Pestről Szolnokon át Kolozsvárra menő vasútvonal tervezetéről 470
Soszyński, Jacek: Martini Poloni Continuatio Coloniensis. A Historiographical Misapprehension 477
Steinhübel, Ján: Keletről nyugatra és nyugatról keletre, szárazon és vízen: zsidó kereskedők útjai 483
Suba János: Az államhatár fogalmának változásai és értelmezése 494
Sudár Balázs: A kazár menyasszony 500
Süli Attila: Torda megye és Aranyosszék 1848 őszén 506
Szabados György: Inchofer Menyhért történetírásáról a Szent István-i életmű kapcsán 513
Szabó Péter: Magyarok francia hadifogságban. Részletek dr. Soós Imre hadifogolynaplójából, 1945. augusztus–november 519
Szakály Sándor: A magyar királyi honvéd tisztikar és a „zsidókérdés", 1938–1942 525
Számvéber Norbert: Szovjet páncélosok a „Südwind" hadműveletben 533
Szende Katalin: Sub nostro vexillo regali. Katonaállítási kötelezettség a középkori magyar városi és *hospes*-kiváltságlevelekben 542
Szőcs Tibor: Miért „ország"-bíró az országbíró? 552
Thoroczkay Gábor: Az első magyarországi szentté avatásokról 559
Torma Béla: A katonai felderítés és hírszerzés bizánci és keleti frank forrásai a honfoglalás és a kalandozások korában 566
Tóth Endre: A honfoglalás előtti dunántúli víz- és helynevek azonosításáról 573
Tóth Ferenc: Miles Christi. Contribution à l'image de Saint Martin, comme saint militaire en Europe 582
Tóth Sándor László: A brezalauspurchi csata (907. július 4.) 587
Tulipán Éva: Az erőszak rítusai 1956-ban 594
Varga J. János: Körmend mezőváros a közép- és kora újkor határán 601
Veszprémy László Bernát: Adalékok a fajvédelem történetéhez. Levelek Lendvai István hagyatékából 609
Veszprémy Márton: Az asztrológiai házrendszerek történetének magyarországi vonatkozásai 615
Vizkelety András: Népnyelvi szövegek latin kódexekben 623
Weisz Boglárka: A kolozsváriak 1316. évi kiváltságlevele 627
Zsoldos Attila: 1317 tavasza Biharban 632

A kötet szerzői 639

Tabula gratulatoria 643

B. Halász Éva

„Prothonotarius et vicesgerens domini... bani"

Az Anjou-kori ítélőmesterek mint báni helyettesek és okleveleik

A középkori Magyarország Drávától délre fekvő különtartományának élén álló bánok nem tartózkodtak mindig Szlavóniában,[1] azonban az irányításuk alá tartozó terület mindennapi élete távollétükben sem szünetelt: kancelláriájukon okleveleket állítottak ki, a báni ítélőszék is működött. A helyettesükként tényked ő személyek megnevezésére a források több kifejezést használtak, az *occupator*, *rector*, *tutor*, *vicebanus*, *vice(s)gerens* szavak fordulnak elő az oklevelekben. Az első hármat általában a bánok családtagjaira alkalmazták, akiktől egy-egy oklevelet ismerünk ilyen minőségükben.[2] A *vicebanus*ok a báni família tagjai közül kerültek ki, a tárgyalt korszakban általában a körösi ispáni címet viselték.[3] A XIV. század közepén Horvátország is a szlavón bánok fennhatósága alá került. Ezekben az években két *vicebanus* szolgált, egyikük Szlavóniában, másikuk Horvátországban helyettesítette urát.[4] *Vice(s)gerens* címmel a XIV. századi második felében egy kivételtől eltekintve a bánok ítélőmesterei *(prothonotarius)* helyettesítették urukat alkalomszerűen annak távollétében. Dolgozatomban ez utóbbiak báni helyetteskén végzett tevékenységét mutatom be, elsősorban a saját nevükben és saját pecsétjük alatt kiadott oklevelek segítségével.[5]

A középkori magyarországi ítélőmesterek feladatait, működésüket és sok esetben részletes életrajzukat Bónis György dolgozta fel.[6] Munkájában nagyobb hangsúly esett a központban, az uralkodói székhelyen működött személyekre, a különtartományokban tevékenykedő *prothonotarius*ok kevesebb figyelmet kaptak. A báni ítélőmesterekről a XIV. század első felében alig rendelkezünk

[1] Példák: a bán az uralkodót keresi fel (MNL OL DL 4053., Anjou-oklt. XXXIII. 431. o.), hadjáratban vesz részt (MNL OL DF 257 972. (Anjou-oklt. XII. 324. o.), családi birtokára látogat (MNL OL DF 230 482.).

[2] Kanizsai Lőrinc fia János (1362. június 27., MNL OL DL 103 313.), Cudar György (1370. augusztus 14., MNL OL DL 103 327.) Az egyetlen kivételt Mihalch fia Miklós fia János jelenti, aki nem volt Szécsi Miklós közvetlen családjának tagja, mégis *occupator* címet viselt. 1366. augusztus 28., DL 35 878.

[3] Amikor Kanizsai István zágrábi püspök állt Szlavónia élén, nem *banus*ként, hanem *vicarius generalis*ként címezték. Világi tisztségében többek között Romhányi György körösi *comes* is helyettesítette, aki nem *vicebanus*ként, hanem *vicesegerens*ként oklevelezett ebben a minőségében. 1365. október 13. MNL OL DL 77 354. Szintén kivételt jelent Szécsi Miklós harmadik bánsága (1372–1373) idején Sörnyei Mihály vicebán címe, ami egy *propter absentia sigilli* záradékban őrződött meg. 1372. december 8., MNL OL DF 230 552.

[4] Lackfi István bánsága idején (1351–1353) Csúz János a horvát (1351. július 15. CDCr. XII. 29–30. o., 26. sz.), míg Mihály fia: Péter körösi ispán a szlavón vicebán tisztségét látta el (1352. július 20. CDCr. XII. 113. o., 77. sz.).

[5] A XIV. századi szlavón báni ítélőmesterek életútjára és feladataira lásd: *B. Halász Éva*: Szlavón hercegi és báni ítélőmesterek a XIV. században. *Acta Historica,* CXXX. (2009) 69–83. o.

[6] Az Árpád- és az Anjou-korra: *Bónis* 1971. 16–92. o. A XIV. századi országbírói ítélőmesterekkel foglalkozott Berténi Iván. *Berténi* 1976. A nádori és az országbírói iroda működésével kapcsolatban lásd: *Bónis György*: A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században. *Levéltári Közlemények,* 34. (1963) 197–243. o.; *Berténi Iván*: A nádori és az országbírói ítélőmester bírósági működése a XIV. században. *Levéltári Közlemények,* 35. (1964) 187–205. o.; *C. Tóth Norbert*: A nádori hivatal működése Lackfi István tisztségviselése alatt (1387–1392). *Acta Historica,* CXXX. (2009) 85–105. o.

adatokkal. Az Ákos Mikcs bán mellett működő Miklós fia Andrásról egy birtokvásárlás kapcsán értesülünk először 1336-ban, pedig neki vagy hivatalbeli elődjének már korábban is ott kellett lennie a bán mellett.[7] A XIV. század második felétől kezdenek az ítélőmesterek báni helyettesként saját nevükben oklevelet kiállítani. A Paksi Leusták és Kanizsai István mellett is szolgáló Jakab mester 1359. október 13-án kelt kiadványa az első ránk maradt báni helyettesi minőségben kiadott *prothonotarius*i oklevél.[8] Jakabon kívül a Szécsi Miklós famíliájába tartozó Sörnyei Trepk fia Miklós fia: Mihály, illetve a Cudar Péter mellett tevékenykedő, közelebbről nem azonosítható Jakab[9] és György adott ki saját nevében oklevelet, így összesen 12 kiadványt tudunk a báni ítélőmesterek személyéhez kötni.

Az ítélőmester a nagybírói iroda vezetője, az ott dolgozó jegyzők főnöke volt, gondoskodnia kellett az oklevelek megírásáról, ellenőrzéséről, esetleges javításáról, pecsételéséről és a feleknek való kiadásáról. Bizonyos, hogy uruk hiteles pecsétjét ők őrizték. Szokásjogban való jártasságuk nélkülözhetetlenné tette a *prothonotarius*okat a különböző bíróságok munkájában is. A nádori és az országbírói ítélőmesterek a XIV. század második felében nyertek nagyobb önállóságot, amikor uruk nevében, de a saját pecsétjük alatt adtak ki oklevelet, melybe a *propter absentiam sigillorum* záradékkal ezt a tényt bele is foglalták. A XIV. század második felében úgy tekintették, hogy akinek a neve ebben a záradékban szerepel, az jogosult kisebb perbeli cselekményeket elvégezni, elvégeztetni az oklevelet adó nevében.[10] A tárnokmester *prothonotarius*a az XIV. század második felében ura helyettese is volt, bár ez utóbbi tisztségen osztoznia kellett az altárnokmesterrel.[11]

A szlavón bánok ítélőmestereinek saját nevükben kiadott okleveleinek sora 1359-ben kezdődik. Ahogyan az várható is volt, ezek alapján elsősorban a bán bírói feladatait vették át, Jakab mester 1359-ben kelt oklevelében hangsúlyozza is, hogy *in figura iudicii ipsius domini nostri* előtte mondták el a peres felek panaszaikat.[12] Cudar Péter ítélőmestere, György már nevében kiadott oklevelei *intitulatio*jában is kiemeli ezt, 1375–76-ban kelt diplomáiban a *prothonotarius et in iudicatu vicesgerens* címzést használta.[13] Saját nevükben kelt kiadványaikban olyan ügyeket találunk, melyekben valószínűleg akkor is részt vettek, a többi ítélőmesterhez hasonlóan, amikor a bán Zágrábban tartózkodott, vagyis a báni ítélőszék munkáját vezették,[14] a perek folyamán vizsgálatokat rendeltek el, ezekhez kapcsolódóan a káptalanoktól mandatumaikban hiteleshelyi ember kiküldését és a bánnak címezve jelentés tételét kérték,[15] különböző indokokkal pereket halasztottak,[16] perben való meg nem jelenésért bírságot szabtak ki,[17] de nem hoztak végső ítéletet egyetlen eléjük került peres ügyben sem. A kifejezetten perbeli cselekmények mellett találkozunk még eltiltást írásba foglaló oklevéllel,[18] az eltiltások kihirdetésének végrehajtásáról a káptalanoknak adott parancsle-

[7] CDCr. X. 253–254. o., 187. sz.; Anjou-oklt. XX. 79. o.
[8] Lásd: Regeszták, 1.
[9] Lehetséges, hogy ez a Jakab azonos volt azzal a Jakabbal, aki már Paksi Leusták és Kanizsai István alatt is betöltötte a *prothonotarius*i tisztséget. Mivel a az oklevelekben csak keresztnevét és tisztségét tünteti fel, ezt további adatok előkerüléséig sem bizonyítani, sem cáfolni nem lehet.
[10] *Bónis* 1971. 66–70. o.
[11] *Bónis* 1971. 74–76. o.
[12] Regeszták, 1.
[13] Regeszták, 11. és 12.
[14] Regeszták, 1. és 8.
[15] Regeszták, 1., 11. és 12.
[16] Regeszták, 5., 7., 8., 9.
[17] Regeszták, 4.
[18] Regeszták, 2. és 10.

velekkel is,[19] illetve néhány esetben a *prothonotarius* ura emberét (báni embert) küldte ki birtokosztály megszemlélésére.[20]

Szécsi Miklós 1372 őszén harmadszor is szlavón bán lett. Rövid, 1373 tavaszáig tartó *banatus*át megelőzően 1369-től kezdve másodízben viselte az országbíró hivatalát. A források alapján tudjuk, hogy ítélőmestere, Sörnyei Mihály a legtöbb tisztségébe elkísérte urát.[21] Tanúságos az 1372. december 8-án, Szécsi Miklós szlavón bán nevében kiadott oklevél, ugyanis ez az első olyan ránk maradt szlavón báni kiadvány, melyben a *propter absentiam sigilli* formula olvasható.[22] A formulába Sörnyei Mihály *prothonotarius* neve került, de mellé nem a korábban szokásban lévő *vicesgerns*, hanem a *vicebanus* titulust írták. Nem tudjuk, hogy a feltehetően az országbírói irodából hozott gyakorlat mennyire gyökeresedett volna meg Szlavóniában, mert Szécsi Miklóst a következő év elején Horvátország és Dalmácia élére helyezte az uralkodó, az őt követő Cudar Péter alatt ismét visszatért a korábbi gyakorlat, vagyis az ítélőmester ura távollétében saját nevében adott ki oklevelet a kisebb perbeli cselekményekről *vicesgerens* címmel.[23]

A báni ítélőmesterek delegált joghatóságának kezdete időben egybeesik a tárnokmester *prothonotarius*ának hasonló szereplésével,[24] azonban attól eltérően folytatódott: míg a tárnokmester ítélőmesterei altárnokmesteri címmel a XIV. század végére uruk bírósági helyetteseivé váltak,[25] addig Szlavóniában éppen ellentétes folyamat játszódott le, a báni *prothonotarius* helyettesi szerepköre nem állandósult a század második felében, egyes bánok esetében még keveredtek is a helyettesítésre alkalmazott különböző megoldások. Kanizsai István zágrábi püspök vikáriussága idején (1363–1365) például helyettesként találkozunk Jakab ítélőmesterrel,[26] Romhányi György körösi ispánnal[27] és a püspök fivérével, Kanizsai Jánossal.[28] Cudar Péter második *banatus*a idején, 1377-től a bánok helyettesítésének feladatát végleg átvették a megyésispánok, így az ítélőmesterek báni helyettesként való oklevéladása múló közjáték volt csupán Szlavónia életében a XIV. század második felében.

[19] Regeszták, 3.
[20] Regeszták, 6.
[21] Sörnyei életére lásd: *Bónis* 1971. 61–62. o. Amikor Szécsi Miklós 1369–1372 között országbíró, Sörnyei Mihály prothonotariust alországbíróként említik. Hazai Okmánytár. Codex diplomaticus patrius I–VIII. Szerk. *Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Véghely Dezső*. Győr–Budapest, 1861–1891. V. k. 150–154. o., 122. sz. Az adatot hozza Bónis György (*Bónis* 1971. 61. o.) és Bertényi Iván is (*Bertényi* 1976. 128. o.).
[22] MNL OL DF 230 552. Legközelebb az 1380-as években bukkan fel hasonló, akkor Csirke Péter körösi ispán és *vicebanus* neve került bele a formulába. (1381. október 3. MNL OL DL 77 796. és 1381. január 30. MNL OL DL 77 811.)
[23] *Bónis* 1971. 70. o. A szakirodalomban óvatosan megfogalmazódott az a nézet is, hogy amennyiben az 1369-ben említett Mihály alországbíró azonos Sörmyei Mihály *prothonotarius*sal, akkor az ő alországbírósága a korábbi szlavóniai báni helyettességének lehet a következménye. *Bónis* 1971. 61. o.; *Bertényi* 1976. 128. o.
[24] *Bónis* 1971. 75. o.
[25] *Bónis* 1971. 76. o.
[26] Regeszták, 3.
[27] MNL OL DL 77 354. (CDCr. XIII. 471. o., 344. sz.)
[28] MNL OL DL 103 313.

Regeszták[29]

1. Zágráb, 1359. október 13.

Jakab mr., Leusták, egész Sclauonia [I.] Lajos király által kinevezett vicarius generalisának ítélőmestere és helyettese (prothonotarius et vicesgerens) tudtul adja, hogy Cristolfelde-i Sámson fia Bálintnak és fiának: Balotának, valamint István fia Miklósnak a vicarius előtt be kellett mutatniuk okleveleiket a Cristoldelde birtokon hétfőnként (f. II.) tartott vásár ügyében 1359. október 6-án (in oct. fe. B. Mychaelis arch.) Castellan (dict.) Péter fia László ellenében. A terminuson Péter fia László a bán bírói hivatalában lévő (in figura iudicii ipsius d. nostri) Jakab mr. előtt elmondta, hogy Bálint, Balota és Miklós Cristolfelde nevű birtokán a hétfői vásárt az ő, Zenthleluk nevű birtokán szintén hétfőnként, a király különleges engedélyével (ex speciali commissione) tartott vásárának kárára tartják jogtalanul és okleveles bizonyíték hiányában. Bálint, Balota és Miklós ezzel szemben kijelentették, hogy a vásárt ősük, Cristol kapta az uralkodótól és erről volt oklevelük, de azt tőlük jogtalanul elvették (ab ipsis minus iuste ablata extitissent). Bemutatták Miklós, Sclauonia és Ho. volt bánjának 1347. február 18-án kelt nyílt oklevelét (lásd: Anjou-oklt. XXXI. 109. o.). Mivel a felek az oklevél bemutatása után is fenntartották állításukat, ezért Jakab mr. a bán képében a vele együtt bírói székén ülő nemesekkel a bán hatalmával élve, a jog rendjének és az ország szokásának megfelelően kiküldte Lőrinc fia Miklós vagy Domonkos fia János vagy Tamás fia János vagy Fülöp fia Péter vagy Péter fia István deák (litteratus) (László részére), illetve János fia Ádám vagy János fia János vagy György fia Miklós vagy Fábián fia János fia Imre (Bálint, Balota és Miklós részére) báni embereket, hogy a zágrábi kápt. két tanúságtevőjének jelenlétében 1360. március 11-én (in die medii Quadr.) Cristolfelde birtok környékére (ad circumiacentes provincias ipsius possessionis Cristolfelde) szálljanak ki, és ott Pukur környékét kivéve, amiben az alperes fél nem bízik (excepta solum provincia Pukur, de qua pars in causam attracta suspicatur) tudják meg, hogy a Cristolfelde-i vásárt Bálint, Balota és Miklós ősei: Cristol kapta-e és halála után ők örököseiként békén bírták-e; az okleveleiket a fentebbi módon elragadták-e tőlük; a vásárt jogosan tartják-e és az László vásárától korábban tartották-e, már Cristol életében is és erről a kápt. a vicariusnak 1360. május 1-jére (ad oct. fe. B. Georgii mart.) tegyen jelenést. D. Zagrabie, 8. die termini prenotati, a. d. 1359.

Á.: zágrábi kápt., 1360. március 27. > zágrábi kápt., 1372. november 8. (MNL OL DL 100 133. Batthyány cs. lt., Acta antiqua. Kristallóc 4.6.96.A.)

2. 1360. január 7. Zágráb

Jakab mr., Leusták, Sclauonia [I.] Lajos király által kinevezett vicarius generalisának ítélőmestere és helyettese (prothonotarius et vicegerens) előtt ura távollétében megjelent Theutus (~hátlap: Tuteus) fia László mr. nevében Gwrete~Gwreta fia Péter és tiltakozva elmondta, hogy ura famulusának: Fülöp fia Jánosnak szolgálataiért a Chuthkowch, Sombothouch és Gradech nevű birtokokat adta, azonban János arra törekszik, hogy azokat Márk és Lukács nevű fr.-eivel egymás között, mint saját birtokaikat felosszák, amitől Gwreta fia Péter ura nevében a prothonotarius előtt eltiltotta Jánost és fr.-eit. D. Zagrabie, in crastino festi Epiph. d., a. eiusdem 1360.

E.: MNL OL DL 24 484. (MKA. NRA. 347/23.) Papír, hajtásnál vízfoltos, halvány. Hátlapján külzet (Pro magistro Ladislao filio Tuteus contra Iohannem, Markus et Lucasium filios Philippi prohibitoria.), valamint kerek zárópecsét töredékei.

3. Zágráb, 1364. október 11.

Jakab mr., István, zágrábi püspök és Sclauonia vicarius generalisának ítélőmestere és helyettese (prothonotarius et vicesgerens) a császmai kápt.-nak. Ura helyett neki (michi loco dicti domini mei) jelentették Blyna-i Tuteus fia László mr. nevében, hogy Dusan fiai: János és Péter László birtokai hasznait akarata ellenére szedik, ő pedig az ország szokásának megfelelően ettől el akarja őket tiltani. Ezért Jakab mr. felkéri a kápt.-t, hogy küldje ki tanúságtevőjét, akinek a jelenlétében Endre fia Tamás vagy László fia Dénes vagy Fülöp fia János fia Endrey vagy Chernk fia Tamás vicariusi kiküldött az ország szokásának megfelelően eltiltja Dusan fiait a birtokok hasznainak további szedésétől és minderről a kápt. a vikáriusnak tegyen jelentést. D. Zagrabie, f. VI. prox. an. fe. B. Galli conf., a. d. 1364.

[29] A regesztákban olvasható rövidítéseket az Anjou-oklt. gyakorlatának megfelelően használtam.

E.: MNL OL DL 77 337. (Zichy cs. zsélyi lt. 211.B.437.) Papír, hátlapon külzet (Viris discretis, capitulo ecclesie Chasmensis, dominis et amicis suis reverendis pro magistro Ladislao filio Tuteus prohibitoria.) és természetes színű, kerek zárópecsét. (A pecsét képe nagy hasonlóságot mutat az Osl nembeliek pecsétjein használt madáralakkal. Bizonytalan olvasatú körirata: + S • M • I • VICESGE[...] • [....] • SCLA[U]ONIE, azaz + Sigillum m[agistri] I[acobi] vicesge[rentis] [...] Sclauonie.
K.: Z. III. 253–254. o., 180. sz.; CDCr. XIII. 404–404. o., 293. sz.

4. 1367. január 13. után

Mihály mr., [az oklevél más részéből: Zeech-i] Miklós [az oklevél más részéből: egész Sclauonia] bánjának helyettese és ítélőmestere (vicesgerens et prothonotarius) oklevelében három márka bírságban elmarasztalja Gwd-ot, mivel nem jelent meg perének tárgyalásán, mely a bán korábbi perhalasztó oklevelével 1367. január 13-ra (ad oct. fe. Epiph. d.) került és a kijelölt terminuson okleveleit sem mutatta be.

Eml.: Szécsi Miklós szlavón bán, 1368. április 2. > császmai kápt., 1376. május 1. (MNL OL DL 91 826., Festetics cs. lt., MISC 108.)

5. Zágráb, 1367. május 8.

Mihály mr., Zeech-i Miklós, egész Sclauonia bánjának ítélőmestere és helyettese (prothonotarius et vicesgerens) azt a pert, melyet a személyesen megjelent Moroucha-i Simon fia Tamás viselt a zágrábi kápt. idézőlevelének megfelelően 1367. május 1-jén (in oct. fe. B. Georgii mart.) a bán és nevében Mihály mr. színe előtt Lukács fiaival: Benedekkel és Mihállyal szemben (akik helyett az időpont elfogadói jelentek meg (pro quibus assumptores termini conparendo et terminum assumpserunt) időpont ütközés miatt (ratione prioritatis termini) elhalasztja június 13-ra (ad oct. fe. Penth.). D. Zagrabie, 8. die termini prenot., a. d. 1367.

E.: MNL OL DL 35 879. (MKA, Collectio Kukuljevicsiana) Papír. Hátlapon külzet (Pro Benedicto et Mychaeli filiis Stephani filii Lucasii contra Thomam filium Symonis de Moroucha ad octavas festi Penthecostes prorogatoria.), valamint természetes színű, kerek zárópecsét töredékei.
Reg.: CDCr. XIV. 107. o., 65. sz. (Orsič család levéltárának elenchusa alapján, Szécsi Miklós bán kiadóval.)

6. 1367. június 29. előtt

Michk, (Mihály) mr., Szech-i Miklós szlavón bán ítélőmestere és helyettese (prothonotarius et vicesgerens) oklevelében meghagyja a zágrábi kápt.-nak, hogy küldje ki tanúságtevőjét, akinek a jelenlétében a többek között megnevezett zágrábmezei (de Campo Zagrabiensi) Stanomerius fia Márk báni ember kiszáll az egyrészről Gergely fiai: Iuan, Péter és Pál, Ladomerius fia Kws, Damian fiai: Domonkos és Lőrinc, ugyanazon Domonkos fia: Pál, másrészről Radoslaus fia: Iwchech, Wulkouy fia Pál, Berimerius fia: Berk, ugyanezen Berk fia: Jacou, István fia: Dénes, László fiai: Kirinus és Ladiha, Domagouich-i Palek fiai: Tamás és György közötti, a kápt. korábbi oklevele szerinti birtokosztály megszemlélésére és meghallgatására.

Eml.: zágrábi kápt., 1367. július 22.
K.: CDCr. XIV. 62–66. o., 39. sz. (Említő oklevélben.)
Megj.: a zágrábi káp. oklevele az MNL gyűjteményében nem lelhető fel.

7. 1368. január 13. előtt

Mihály, Zeech-i Miklós szlavón bán ítélőmestere és helyettese (prothonotarius et vicesgerens) a Teutus fia László mr. és Kochan-i Miklós deák (litteratus) közötti pert elhalasztja 1368. jan. 13-ra (oct. Epiph. d.).

Eml.: Szécsi Miklós szlavón bán, 1368. jan. 20. (MNL OL DL 77 399., Zichy cs. zsélyi lt. 211.B.485.)

K.: Z. III. 341–342. o., 240. sz.; CDCr. XIV. 164–165. o., 111. sz. (Mindkettő az említő oklevélben.)

8. 1369. október 25.

Jakab mr., Zudor Péter, Sclauonia bánjának ítélőmestere és helyettese (prothonotarius et vicesgerens) tudtul adja, hogy azt a pert, melyet Kanysa-i Lőrinc fia János mr. (aki helyett Pythur Pál mr., zágrábi kanonok jelent meg a zágrábi kápt. megbízólevelével) viselt a személyesen megjelent Bedny-i György fia Miklós mr.-rel és az általa a zágrábi kápt. megbízólevelével képviselt Hedricus fia László lánya: Anych (nobilis puella) ellenében, a bán korábbi perhalasztó oklevelének megfelelően 1369. október 6-án (in oct. fe. B. Mychaelis arch.) Koztonychzenthlorynch birtok visszavételének, elhatárolásának és iktatásának való ellentmondás ügyében, az ügy súlyossága és a báni ítélőszéken jelen lévő nemesek csekély száma miatt (propter eius arduitatem et paucitatem nobilium in sede iudiciaria dicti domini nostri adiudicantium) elhalasztja 1370. május 1-jére (ad oct. fe. B. Georgii mart.) D. Zagrabie, 20. die termini prenotati, a. d. 1369.

E.: MNL OL DL 5732. (MKA. NRA. 40/37.) Papír. Hátlapján külzet (Pro magistro Iohanne filio Laurentii de Kanysa contra magistrum Nicolaum filium Georgii de Bednya et nobilem puellam Anych vocatam filiam Ladislai filii Hedrici ad octavas festi beati Georgii martiris prorogaroria) és természetes színű, kerek zárópecsét töredékei.

9. Zágráb, 1373. május 1.

György mr., Zudor Péter, egész Sclauonia bánjának ítélőmestere és helyettese (prothonotarius et vicegerens) a Teuteus fia: László mr. – aki helyett Mykech fia István jelent meg a zágrábi kápt. megbízólevelével – és Roh fia János fiai: János és István – akik helyett Demeter fia Gergely jelent meg a császmai kápt. megbízólevelével – közötti pert, ami Zeech-i Miklós volt szlavón bán oklevelével 1373. április 24. (in oct. fe. Passce d.) került, a felek megbízottjainak kérésére tovább halasztja 1373. nov. 18. (ad oct. fe. B. Martini conf.). D. Zagrabie, 8. die termini prenot., a. d. 1373.

E.: MNL OL DL 41 901. (MNM Gyűjteményekből, Véghely.) Papír, hátlapján ragasztott. Hátlapon külzet (Pro magistris Iohanne et Stephano filiis Iohannis filii Roh contra magistrum Ladislaum filium Teuteus ad octavas festi beati Martini prorogatoria.), írásirányra merőlegesen kancelláriai feljegyzés (Pro i[?] Gregorius filius Demetrii cum Chasmensis, pro i[?] non venit.), továbbá természetes színű, kerek zárópecsét töredékei.

K.: HO III. 194. o., 156. sz.; CDCr. XIV. 518–519. o., 397. sz.

10. 1375. november 29.

György mr., Zudor Péter, egész Sclauonia bánjának ítélőmestere és bírói helyettese (prothonotarius et in iudicatu vicegerens) előtt megjelent Zenthendreas-i István fia Miklós és a maga, valamint fia: György nevében tiltakozva elmondta, hogy Kamaria-i Brathk fia Fülöp és felesége: Mara, valamint Mytar, Kaua és Marguuch asszonyok, Branouch-i Ádám deák (litteratus) és felesége: Bertalan fia Miklós lánya a Kamaria és Chasmazuhakusy nevű öröklött birtokaikat titkon és tudtuk nélkül Zenthendreas-i András fiainak: Mátének, Lőrincnek és Domonkosnak el akarják adni. Ezért Miklós a saját és fia nevében Fülöpöt, és feleségét, István nevű fiukat, Myta, Kaua és Marguuch asszonyokat a birtokok eladásától, zálogba tételétől és bármilyen módon való elidegenítésétől, András fiait: Mátét, Lőrincet és Domonkost a birtokok megvételétől, elfoglalásától és maguknak azokban való bevezettetésétől eltiltja. D. in vig. fe. B. Andree ap., a. d. 1375.

E.: MNL OL DL 41 993. (MNM Törzsanyag. 1894/23.). Papír. Hátlapon természetes színű, rányomott pecsét töredéke. A pecsét képe kitöredezett, de a feltehetően a címerképpel ellátott pajzs sarkán lévő sisak és a rajta lévő forgó még kivehető. K. szerint a köriratból a *prothonotarius* szó volt olvasható.

Má.: ue. jelzet alatt (1907).

K.: CDCr. XV. 160. o., 119. sz.

11. Zágráb, 1375. december 1.

György mr., Zudor Péter, egész Sclauonia bánjának ítélőmestere és bírói helyettese (prothonotarius et in iudicatu vicesgerens) a zágrábi kápt.-nak. Ura helyén (loco dicti domini nostri bani) jelentette neki Blyna kerületbeli (districtus) Scelch-i Warissa fia István fia Péter a saját, valamint András fiai: Benedek, János és Péter nevében, hogy Blyna-i Tuteus fia: László mr. Scelch-en fekvő, apjuktól és nagyapjuktól rájuk maradt birtokrészeiket idén, szeptember 9-én (die domin. prox. p. fe. Nat. virg. glor.) elfoglalta, továbbá szintén elfoglalta egy másik Scelch-en fekvő birtokrészét (amelyet Márk fia Tamás, anyja fr. uterinusa hagyott rá) négy éve, Invocavit vasárnapját megelőző szombaton (sabb. prox. an. domin. Invocavit, cuius nunc quarta preterisset revolucio annualis), miután Tamás házából az embereit elűzte, a birtokrészre vonatkozó okleveleket elvitte és a birtokrészeket most is hatalmában tartja. Ezért György mr. felkéri a zágrábi kápt.-t, hogy küldje ki tanúságtevőjét, akinek a jelenlétében Wratko fia Péter vagy Hector fia Miklós vagy Lukács fia: Miklós vagy fr.-e: Gergely vagy Medsenicha-i Iwan fia Pál báni ember a vizsgálatot lefolytatja a fentiekről és minderről a kápt. a királynak tegyen jelentést. D. Zagrabie, sab. prox. post fe. B. Andree ap., a. d. 1375.

Á.: zágrábi kápt., 1375. december 11. (MNL OL DL 77 625., Zichy cs. zsélyi lt. 211.B.590.)
K.: Z. III. 617–618. o., 464. sz. (átíró oklevélben); CDCr. XV. 161–162. o., 121. sz.

12. Zágráb, 1376. május 7.

György mr., Zudor Péter, egész Sclauonia bánjának ítélőmestere és bírói helyettese (prothonotarius et in iudicatu vicesgerens) a zágrábi kápt.-nak. Jelentették számára Blyna-i Wratina fia Wratk és fia Péter, ugyanazon Péter fia Máté nevében, hogy Blyna-i Teutus fia: László mr. Dolone nevű birtokrészüket hatalmaskodva elfoglalta és most is hatalmában tartja. Továbbá 1376. január 31-én (f. V. prox. an. fe. Purif. Virg. glor.) László mr. fegyvereseit Wratk és fia Dolonie nevű birtokára küldte, ahonnan fényes nappal (clara luce) öt jobbágyot javaikkal együtt elköltöztetett; február 21-én (f. V. prox. an. domin. Esto michi) jobbágyaival egy erdejüket kivágatta; március 22-én (sabb. prox. an. fe. Ann. Virg. glor.) emberei az elfoglalt Dolonie birtokról két jobbágyot javaikkal együtt elvittek és a tőlük elfoglalt másik birtokon telepítettek le; március 12-én (f. IV. prox. an. diem medii Quadr.) Wratk, Péter és Máté birtokára küldve embereit a jobbágyok szőlei elfoglaltatta és azokat emberei között felosztotta. Ezért György mr. felkéri a zágrábi kápt.-t, hogy küldje ki tanúságtevőjét, akinek a jelenlétében Blanicha-i Lictor fia János vagy Pukur-i Miklós fia János báni ember a vizsgálatot a fentiekkel kapcsolatban lefolytatja és minderről a kápt. a bánnak tegyen jelentést. D. Zagrabie, 2. die festi B. Iohannis an. portam Latinam, a. d. 1376.

Á.: zágrábi kápt., 1376. május 12. (MNL OL DL 77 639., Zichy cs. zsélyi lt. 211.B.593.)
K.: Z. III. 646–647. o., 488. sz. (átíró oklevélben); CDCr. XV. 207–208. o., 143. sz.

Rövidítések

Anjou-oklt.	Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. Szerk. *Almási Tibor, Blazovich László, Géczi Lajos, B. Halász Éva, Kőfalvi Tamás, Kristó Gyula, Makk Ferenc, Piti Ferenc, Rábai Krisztina, Sebők Ferenc, Teiszler Éva, Tóth Ildikó*. Budapest–Szeged, 1990–.
Berténi 1976.	*Berténi Iván*: Az országbírói intézmény története a XIV. században. Budapest, 1976.
Bónis 1971.	*Bónis György*: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest, 1971.
CDCr.	Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae/Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Tom. I–XVIII. Collegit *T. Smičiklas*. Zagrabiae, 1904–1990.
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
DF	Diplomatikai Fényképgyűjtemény
DL	Diplomatikai Levéltár